

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У БУДІВЕЛЬНІЙ СФЕРІ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

Статтю присвячено вивченню питань становлення, формування та розвитку саморегулівних організацій у світі взагалі та саморегулівних професійних об'єднань у сфері будівництва зокрема. Автор детально розглядає етапи становлення саморегулювання, починаючи з дореспубліканського періоду Римської держави, аналізує останні дослідження цього питання у науковому світі та робить відповідні пропозиції стосовно української держави.

Ключові слова: саморегулівне об'єднання, саморегулювання, етапи розвитку саморегулювання в будівництві.

Постановка проблеми. Розвиток демократичного суспільства нерозривно пов'язаний із децентралізацією державного управління, що має супроводжуватися перш за все передачею певного кола повноважень із загальнодержавного на регіональний та локальний рівні. Поява в науковій літературі такого терміна, як «саморегулівна організація», якраз свідчить про активне протікання цього процесу.

Перш ніж аналізувати суть даного поняття, на нашу думку, необхідно звернути увагу на історичний розвиток процесу, що в подальшому отримав назву саморегулювання. **Метою** цієї статті є спроба визначення першоджерел зародження самоорганізації в різних сферах економіки та окреслення етапів становлення саморегулювання саме в будівельній сфері.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню питань формування, появи та функціонування саморегулівних організацій присвячено досить невелику кількість наукових праць, зокрема, це питання розглядалось у роботах Г. О. Аболотіна, Ю. Є. Атаманової, А. В. Басової, Є. М. Білоусова, О. О. Герасимова, І. Г. Журиної, Є. А. Павлодського, М. М. Слюсаревського та ін.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи термін «саморегулівна організація», можна дійти висновку, що залежно від обраних критеріїв класифікації та характеристики ознак цього утворення науковці використовують вузький та широкий підходи до визначення саморегулівної організації.

Ґрунтуючись на широкому, саморегулівною можна назвати будь-яку юридичну особу, що здійснює регуляторний вплив на членів цієї організації. Стосовно вузького підходу, то до цієї категорії можна віднести різновид об'єднання суб'єктів підприємницької чи професійної діяльності, до компетенції яких належить певна сукупність обов'язків, пов'язаних із здійсненням регуляторного впливу на своїх учасників.

Аналізуючи етапи появи у світі саморегулівних організацій, необхідно перш за все звернутись до перших свідчень про прототипи таких організацій, які знаходяться у джерелах римського права. Такі згадки було знайдено у Законах XII таблиць, де йшлося про об'єднання ремісників, тобто такі союзи існували ще в дореспублікан-

ський період Римської держави. Особливістю стародавніх саморегульованих союзів, що дійшла до сьогодні, є можливість приймати вільні власні правила діяльності для членів, що входять до такого об'єднання. Ці правила мали обов'язкову силу для учасників союзу. Зокрема, така ознака є однією із визначальних характеристик саморегульованих організацій у сфері будівництва, й саме на її основі було створено саморегульовані організації, наприклад, у США та Великобританії [1].

Наступним етапом становлення професійного саморегулювання у світі була поява середньовічних цехів та гільдій купців. Кожна з цих організацій здійснювала нормотворчу функцію та встановлювала власні правила здійснення підприємницької діяльності, що мали обов'язковий характер для учасників, які мали намір здійснювати професійну діяльність у даній сфері [2]. Говорячи про сучасні саморегульовані організації, у тому числі й про ті, що знаходяться серед суб'єктів господарювання, які займаються будівельною діяльністю, то ознака нормотворчості є однією з перших та основоположних причин появи та створення таких союзів.

Наступним етапом становлення саморегулювання була поява товарних та фондових бірж, які за своєю природою були автономними самоврядними союзами, що у своєму складі мали виборні управлінські органи, до компетенції яких належало встановлення правил, нагляд за їх дотриманням та накладення дисциплінарних стягнень на учасників таких союзів [3].

Окремим прототипом саморегульованих організацій можна, на нашу думку, назвати певні правничі об'єднання, зокрема адвокатські колегії, що своїм корінням сягають аж у середньовічну Англію та Францію. Окрім згаданих вище функцій у сфері встановлення правил поведінки та контролю за їх виконанням, для цієї категорії саморегульованих організацій також було характерним розроблення відповідних механізмів нагляду за дотриманням відповідних указів у сфері судочинства [4].

Однак з огляду на тривалу історію існування саморегульованих організацій досить дивним видається той факт, що законодавче закріплення вони отримали лише на початку ХХ ст. на теренах США в Національному акті відновлення промисловості 1933 р. [5].

Тобто на підставі аналізу викладеного вище матеріалу можна стверджувати, що саморегульовані професійні об'єднання у різних сферах суспільного життя дійсно існують здавна. Основна мета їх створення, на нашу думку, полягає у виробленні відповідних механізмів, що змогли б детально контролювати діяльність учасників певного професійного об'єднання та забезпечувати проведення децентралізації управління провідними сферами економіки держави.

Так, на думку Ю. Є. Атаманової та Є. М. Білоусова, провідні країни світу останнім часом тяжіють до проведення децентралізації по основних галузях економіки задля забезпечення превентивних заходів із концентрації контрольно-управлінських повноважень тільки на верхніх ланках влади. У більшості країн світу відповідні державні органи виконують допоміжну функцію, передаючи при цьому більшу частину компетенції до спеціально створених або вже існуючих органів, які за своєю юридичною природою є саморегульованими професійними об'єднаннями [6].

За час існування саморегульованих об'єднань вони стали іманентно притаманними саме ринковим відносинам [7] та поступово формувались, укорінювалися в провідних галузях світової економіки. Пропонуємо більш детально розглянути процес становлення саморегульованих об'єднань у будівництві.

Так, оцінюючи сучасний стан розвитку української економіки та беручи до уваги той факт, що на даному етапі сфера саморегулювання скоріше перебуває у стані систематизації та впорядкування зарубіжного досвіду, хотілося б зазначити, що українську модель самоорганізації потрібно, на нашу думку, формувати саме на базі такого досвіду. Зокрема, у таких країнах, як Російська Федерація, Німеччина, Великобританія та США, саме на організації професійного самоврядування в будівельній галузі покладені функції здійснення ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів будівництва, проведення професійної атестації архітекторів, інженерів-проектувальників, інженерів технічного нагляду та експертів, регулювання сертифікації цієї категорії осіб та багато іншого. Іншими словами, організації професійного самоврядування, володіючи статусом юридичної особи публічного права, наділені певним обсягом владних повноважень, які у разі формування економічної галузевої державної політики у відповідності з підходом державної централізації управлінських функцій входять у сферу монопольних повноважень держави [6].

Практика впровадження самоорганізації в будівельну сферу була започаткована на теренах Сполучених Штатів Америки у 1905 р., коли Національною радою товариств зі страхування від пожежі було випущено Типові будівельні норми і правила, які стали першим будівельним нормативним документом на території цієї держави.

Сьогодні в США функціонують три недержавні організації, що займаються розробкою і розповсюдженням будівельних правил і стандартів: Асоціація фахівців з будівельного нормування, яку було засновано в 1915 р. (об'єднала фахівців будівельних організацій східних і середньозахідних штатів); Міжнародна конфедерація фахівців будівельних організацій, куди входять представники західних штатів; Асоціація південних штатів по нормуванню, заснована в 1945 р. З метою узгодження та розвитку єдиної комплексної моделі національних стандартів, що стосуються будівництва, в США у 1994 р. була заснована Міжнародна рада з норм і правил як некомерційна організація, яка є офіційною міжнародною організацією по стандартизації [8].

Наступним етапом упровадження саморегулювання будівельної сфери у світі стало створення на території Великобританії у 1936 р. важливого саморегульованого об'єднання – Національної ради домобудування Великобританії, що є провідним британським органом і постачальником гарантій і страхування для новостворених будинків. Її роль полягає в першу чергу в тому, щоб здійснювати регулювання будівельної галузі, підвищувати стандарти будівництва нового житла та залишатися гарантом захисту прав споживачів у сфері нерухомості. До її компетенції, ґрунтуючись на аналізі сучасних норм, що діють на території цієї держави, можна віднести встановлення норм, стандартів і правил будівництва нових об'єктів нерухомості та прийняття скарг від покупців. Стандарти розробляються комітетом, до якого входять представники споживачів, будівельних компаній та інших професійних організацій. Комітет враховує і юридичні вимоги, що містяться у Будівельних нормах, правилах і стандартах Великобританії. З метою задоволення клопотань та скарг Рада організовує роботу з усунення недоліків і дефектів у таких житлових будинках. Де-факто споживач отримує страховку, яка реалізується під пильним контролем та наглядом з боку Ради [9].

З досвіду таких країн, як Германия, Польща, відомо, що мета утворення організацій професійного самоврядування будівельників – це делегування державою окремих владних повноважень у цій галузі, надання їм можливостей діяти як «другий законодавець» у питаннях регламентації професійної діяльності та питаннях врядування всередині членів своєї професії [6].

У світі сформувався ще один етап становлення саморегульованих організацій у будівельній сфері – це модель запровадження самоврядування у галузі економіки, яка поєднує риси як організації професійного самоврядування, так і самоврядної організації. Таким прикладом є Російська Федерація, де саморегулювання в економіці було введено Федеральним Законом №315 від 2007 р. «Про саморегульовані організації», а саме у галузь будівництва було запроваджено Федеральним Законом № 148-ФЗ від 22.07.2008 р. «Про внесення змін у Містобудівний кодекс Російської Федерації й окремі законодавчі акти Російської Федерації», відповідно до якого членство в саморегульованій будівельній організації є обов'язковим для господарюючих суб'єктів (індивідуальних підприємців або юридичних осіб).

Починаючи з 2010 р. на території РФ було відмінено будівельні ліцензії, а орган державної влади, до компетенції якого було віднесено видання цих ліцензій, ліквідували. Зважаючи на це, багатопрофільні некомерційні організації були наділені низкою регуляторних функцій, зокрема: розробка профільних стандартів ведення господарської діяльності, обов'язкових для виконання всіма членами саморегульованої організації; контроль за виконанням стандартів роботи; забезпечення відповідальності своїх членів перед третіми особами; видача членам саморегульованої організації свідоцтва про допуск до робіт. Причому свідоцтва про допуск до робіт повністю замінили державні ліцензії і є достатніми підставами для заняття відповідним видом діяльності. Це означає, що для заняття відповідним видом господарської діяльності компанія чи індивідуальний підприємець повинні стати членом некомерційного партнерства саморегульованої організації в обов'язковому порядку [10].

Висновки. Підсумовуючи викладений матеріал, на нашу думку, слід зазначити наступні результати проведеного дослідження. Поняття «саморегульоване об'єднання» та «саморегульована організація» існували протягом багатьох епох світової історії та об'єднували представників різних професій та соціальних верств – починаючи з до-республіканського періоду Римської держави, у якій по суті й з'явилися перші такі саморегульовані організації (союзи ремісників), торкаючись періоду Середньовіччя з його гільдіями та цехами, розглядаючи процес утворення торгових і фондових європейських бірж і формування адвокатських колегій Англії та Франції та закінчуючи аналізом сучасних саморегульованих організацій провідних країн світу.

Саморегулювання у будівельну сферу дійшло порівняно нещодавно – початок ХХ ст. та знайшло своє відображення на території Сполучених Штатів Америки. Особливістю такого виду організацій є той факт, що основоположні ознаки, які сьогодні характеризують ці об'єднання, було закладено ще в перші саморегульовані союзи та по суті до цього часу вони залишилися у своєму первинному вигляді.

Зокрема, мова йде про функції нагляду та контролю за діяльністю членів даних організацій, про право створювати власні стандарти та правила поведінки для учасників союзу, про заборону участі одночасно у декількох об'єднаннях, про встановлення певних мір відповідальності та формування у своєму складі органу управління.

Така компетенція була притаманна ще першим союзам ремісників та була закріплена у Законах XII таблиць.

На території нашої держави саморегулювання зародилось не так давно, та на цей час лише формується необхідна модель професійної самоорганізації конкретно будівельної сфери. На нашу думку, найбільш позитивним для України може стати гармонічне поєднання багатотисячолітніх традицій саморегулювання та ефективного закордонного досвіду сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иоффе О. С. Основы римского гражданского права : учеб.-метод. комплекс / О. С. Иоффе, В. А. Мусин. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – 156 с.
2. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования : пер. с англ. / Г. Дж. Берман. – 2-е изд. – М. : Изд-во МГУ : Изд. группа ИНФРА-М – НОРМА, 1998. – 624 с.
3. Винер Ф. А. Биржа / Фритц А. Винер, П. С. Зиноватый, Р. С. Куракин. – М. : Волтерс Клувер, 2010. – 544 с.
4. Васьяковский Е. В. Организация адвокатуры. Ч. 1 : Очерк всеобщей истории адвокатуры ; Ч. 2 : Исследование принципов организации адвокатуры / Е. В. Васьяковский. – СПб. : Н. К. Мартынов, 1893. – 621 с.
5. Short J. L. From command-and-control to corporate self-regulation: How legal discourse and practice shape regulatory reform / Jodi Lynne Short. – University of California, Berkeley, 2008. – 204 p.
6. Атаманова Ю. Е. Саморегулирование в сфере строительства как альтернативный механизм допуска на рынок субъектов хозяйствования / Ю. Е. Атаманова, Е. Н. Белоусов, И. Н. Гармаш // *Legea si viata*. – 2014. – № 10/2 (274). – С. 3–6.
7. Басова А. В. Саморегулируемые организации как субъекты предпринимательского права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. В. Басова. – М., 2008. – 25 с.
8. Непомнящий О. М. Децентрализація державного регулювання будівельної діяльності: закордонний досвід для України [Електронний ресурс] / О. М. Непомнящий. – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/4/04.pdf>.
9. NHBC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nhbc.co.uk/AboutNHBC>.
10. ПРОСРО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prosro.ru>.

REFERENCES

1. Ioffe O. S. *Osnovyi rimskogo grazhdanskogo prava* (Fundamentals of Roman civil law) : uchebno – metodichskiy kompleks, O. S. Ioffe, V. A. Musin., L. Izd-vo Leningrad, un-ta, 1974, p. 156.
2. Berman G. Dzh. *Zapadnaya traditsiya prava: epoha formirovaniya* (The Western tradition of law: the epoch of formation), Per. s angl., 2-izd., M.: Izd-vo MGU: Izdatelskaya gruppa INFRA-M – NORMA, 1998, p. 624.
3. Viner Fritts, A. *Birzha* (Exchange), F. A. Viner., P. S. Zinovatyiy, R. S. Kurakin, M.: Volters Kluver, 2010, p. 544.
4. Vaskovskiy E. V. *Organizatsiya advokaturyi, Ch.1, Ocherk vseobschey istorii advokaturyi, Ch.2, Issledovanie printsipov organizatsii advokaturyi, Ch.1–2* (Organization of the Bar: Part 1: Outline of World History of the Bar; Part 2: Exploring the principles of organization of the Bar; part 1–2), Vaskovskiy E. V, S.-Pbyu, N. K. Martynov, 1893, p. 621.

5. Short, Jodi Lynne. *From command-and-control to corporate self-regulation: How legal discourse and practice shape regulatory reform*, Short, Jodi Lynne, University of California, Berkeley, 2008, p. 204.
6. *Samoregulirovanie v sfere stroitelstva kak alternativnyiy mehanizm dopuska na ryinok sub'ektov hozyaystvovaniya* (Self-regulation in the construction industry as an alternative mechanism for access to the market of economic entities), Yu. E. Atamanova, E. N. Belousov, I. N. Garmash, *Legea si viata.*, 2014, No. 10/2 (274), pp. 3–6.
7. Basova A. V. *Samoreguliruemyye organizatsii kak sub'ekty predprinimatelskogo prava* (self-regulatory organizations as subjects of business law) : avtoref. dis. na soisk.uchenoy stepeni kand.yur. nauk : spets. 12.00.03, Basova A. V., Moskva, 2008, p. 25.
8. Nepomniashchyi O. M. *Detsentralizatsiia derzhavnoho rehuliuvannia budivelnoi diialnosti: zakordonnyi dosvid dlia Ukrainy* (Decentralization of government regulation of construction activity, foreign experience for Ukraine) [Elektronnyi resurs], Rezhym dostupu: <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/4/04.pdf>.
9. *NHBC* [Elektronnyi resurs], Rezhym dostupu: <http://www.nhbc.co.uk/AboutNHBC>.
10. *PROSRO* [Elektronnyi resurs], Rezhym dostupu: <http://www.prosro.ru>.

І. Н. ГАРМАШ

ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ САМОРЕГУЛИРУЕМЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В СТРОИТЕЛЬНОЙ СФЕРЕ

Статья посвящена изучению вопросов становления, формирования и развития саморегулируемых организаций в мире вообще и саморегулируемых профессиональных объединений в сфере строительства в частности. Автор подробно рассматривает этапы становления саморегулирования, начиная с дореспублканского периода Римского государства, анализирует последние исследования этого вопроса в научном мире и делает соответствующие предложения в отношении украинского государства.

Ключевые слова: саморегулируемое объединение, саморегулирование, этапы развития саморегулирования в строительстве.

I. M. GARMASH

THE HISTORY OF THE FORMATION AND FUNCTIONING OF PROFESSIONAL SELF-REGULATORY ORGANIZATIONS IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY

Problem setting. *The development of a democratic society is inextricably linked to the decentralization of public administration, which must be, first of all, the transfer of certain powers from the national to the regional and local levels. The appearance in the scientific literature of such a term as «self-organization» just testifies to the active course of this process.*

Analysis of recent researches and publications. *The study of the formation, appearance and functioning of self-regulatory organizations devoted to a fairly small amount of scientific papers, in particular, this issue was considered in the works of Abolotin G. O., Atamanova Y. E., Basovoi A. V., Belousov E. M., Gerasimov A. A., Zhurina I. G., Paladskeho E. A., Slusarenko M. M. and others.*

Target of research. *The article is devoted to the study of the formation, development of self-regulatory organizations in the world in General and self-regulating professional associations in the construction industry in particular.*

Article's main body. *The concept of «self-regulatory association» and «self-organization» existed throughout many eras of world history and United the representatives of different professions and social strata – from moresubstantial period of the Roman Empire, in which appeared the first such self-regulatory organization (unions of craftsmen), referring to the middle ages with its guilds and shops, looking at the formation of trade and European stock exchanges and the formation of bar associations of England and France, and ending with the analysis of the current self-regulatory organizations leading countries of the world.*

Self-regulation in the construction sector came relatively recently – beginning of XX century and is reflected on the territory of the United States of America. The peculiarity of this type of organizations is the fact that the fundamental characteristics that today characterize these associations, was founded in the first self-regulating unions and, in fact, by this time they have remained in its original form.

In particular, we are talking about the function of supervision and control over the activities of members of these organizations, the right to create their own standards and rules of conduct for members of the Union, prohibiting the participation in several associations, establishment of certain measures of responsibility and the formation in its composition of the governing body. This expertise was appropriate to first unions of artisans and white enshrined in the Laws of the XII tables.

Conclusions and prospects for the development. *On the territory of our state of self-regulation emerged not so long ago and now only formed the model of professional self-organization specifically in the construction sector. In our opinion, the most positive for Ukraine can become a harmonious blend of centuries-old traditions of self-regulation and effective foreign experience of the present.*

Key words: *self-regulating association, self-regulation, self-regulation in the development stages of construction.*

Гармаш І. М. Історія формування та функціонування професійних саморегульвних організацій у будівельній сфері (постановка проблеми) [Електронний ресурс] / І. М. Гармаш // Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. – 2014. – № 2 (3). – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/12/Garmash.pdf>.